

ΣΕΛΙΔΕΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ

ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ*

Τοῦ Ἀλεξάνδρου Μ. Σταυροπούλου,
Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Μία κριτική παρατήρηση

Ἔχει σημασία τὸ πῶς βιώνουν οἱ Χριστιανοὶ τὴν Κυριακὴ καὶ τί ἀφήνεται νὰ διαφανεῖ στοὺς ἄλλους ἀπ' αὐτὸ πὺν ζοῦν ἢ δὲν ζοῦν οἱ ἴδιοι. Ἄν γιὰ τοὺς περισσότερους ἀπὸ ἐμᾶς οἱ Κυριακὲς ἔχουν γίνεῖ ἀσημαντες, δὲν σημαίνουν τίποτε, δὲν ἔχουν νόημα, πῶς ν' ἀποτελέσουν μιὰ πρόκληση καὶ πρόσκληση γιὰ τοὺς ἄλλους νὰ ζήσουν τὸ κάτι ἄλλο πὺν δὲν τὸ ζοῦμε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι;

Πῶς βιώνω, λοιπόν, τὴν Κυριακὴ μου; Σὰν λαχτάρα, νὰ βρεθῶ, ὅπου καὶ νὰ βρίσκομαι, σὲ μιὰ σύναξη ἀδελφῶν μὲ τὸν Χριστὸ ἐν μέσῳ ἡμῶν γιὰ νὰ πιστοποιῶ τὴν ἀδελφότητα ἐν τῇ γενέσει της; Αὐτὸ τὸ γεγονός, ὅμως, πὺν φανερώνει αὐτὴ τὴν νέα πραγματικότητα, φωτίζει τὴ θολὴ πολλὲς φορές καθημερινότητα στὴν ὁποία ξαναπαίνομε μὲ τὸ πέρασ τῆς Κυριακῆς. Ἔτσι ὅμως ἡ ἐβδομάδα πὺν ἀρχίζει βλέπει στὸ τέλος της αὐτὸ τὸ θαυμαστὸ φῶς πὺν φεγγίζει καὶ κάνει δυνατὴ τὴν ὄδευση. Ζοῦμε, λοιπόν, τὴ Λειτουργία πρὶν ἀπὸ τὴ Λειτουργία καὶ τὴ Λειτουργία μετὰ τὴν Λειτουργία. Τὰ δύο δὲν εἶναι ξέχωρα, συνάπτονται καὶ ἀρθρώνονται. Τὸ κάθε κομμάτι ξέρει τὴ θέση του καὶ τὴ σημασία του, συναρμολογοῦνται καὶ ἀρθρώνονται. Τὸ κάθε κομμάτι ξέρει τὴ θέση του καὶ τὴ σημασία του, συναρμολογοῦνται καὶ ἀποτελοῦν μιὰν ἀδιάσπαστη ἐνότητα. Δὲν ζεῖς τὸ ἓνα ἀντὶ γιὰ τὸ ἄλλο. Ζεῖς τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο, μέσα στὸ ἄλλο.

Αὐτὰ, εἶναι οὐσιαστικὰ σπέρματα ζωῆς,

σπέρματα ἀνακαινίσεως καὶ ἀναγεννήσεως. Τὸ ζήτημα εἶναι νὰ τὰ ἐκμεταλλευτοῦμε καὶ οἱ πιστοὶ μας νὰ μποροῦν μέσα στὶς καθημερινὲς δυσκολίες τους νὰ ἀπενίζονται τὶς διευκολύνσεις πὺν τοὺς παρέχει αὐτὸς ὁ τρόπος ζωῆς, ὁ ἀναστάσιμος θὰ ἔλεγα, πὺν νικᾷ τὸν θάνατο πὺν ὅλοι μας ζοῦμε στὸν ἐφήμερο ἀγῶνα μας. Ἔτσι μπορεῖ ἡ κάθε μέρα νὰ γίνεῖ ἡμέρα Κυρίου παίρνοντας τὴν λαμπρότητά της ἀπὸ τὴν Κυριακὴ ἡμέρα.

Ποιμαντικὲς προσπάθειες

Εὐτυχῶς, ὅμως, οἱ ὀρθόδοξες Ἐκκλησίες ἔχουν κατανοήσει ἀπὸ καιρὸ τὴν ἀνάγκη αὐτὴ νὰ προωθηθεῖ στὸ λαὸ ἡ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας πὺν ἀφορᾷ στὴν Κυριακὴ Ἡμέρα καὶ στὴν ἐνεργὸ συμμετοχὴ τοῦ λαοῦ κατὰ τὴν τέλεση τῆς Θεῆς Λατρείας.

Ἦδη ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνα μὲ πρωταγωνιστὲς ἀγίους ἄνδρες τῆς Ἐκκλησίας μας ἐπιχειρήθηκε νὰ πάρουν τὴ θέση τους τὰ λεγόμενα «*προνόμια*» τῆς Κυριακῆς, (κατάλυση τῆς νηστείας, ὀρθία στάση προσευχῆς, ἡ Κυριακὴ ὡς ἀναστάσιμη ἡμέρα τοῦ Κυρίου χωρὶς τέλεση Μνημοσύνων), νὰ κοινοῦν συχνὰ ἀλλὰ συνειδητὰ οἱ χριστιανοὶ τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων, νὰ θεωροῦν τὴν Εὐχαριστία ὡς σῶμα Χριστοῦ, ὡς σύναξη «*ἐπὶ τὸ αὐτὸ*» καὶ ὄχι «*ἐπὶ τὸν ἑαυτὸ*», καὶ ὡς πρόγευση τῶν ἐσχάτων¹.

Ἡ προσπάθεια συνεχίστηκε καὶ τὸν 19ο αἰῶνα καὶ τὸν 20ό: Μὲ μεταφράσεις τοῦ κειμένου τῆς Θ. Λειτουργίας δίπλα ἀπὸ τὸ

1. Περισσότερα βλ. στὸ βιβλίο τοῦ Ἀρχιμ. π. Νικοδήμου Σκρέττα, Λέκτορος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, *Ἡ Θεῆ Εὐχαριστία καὶ τὰ προνόμια τῆς Κυριακῆς κατὰ τὴ διδασκαλία τῶν Κολλυβάδων*, Ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 2004.

πρωτότυπο κείμενο, με έρμηνειες πάνω στα δρώμενα της Θ. Λειτουργίας σε κύκλους μελέτης της αγίας γραφής, με εκδόσεις γύρω από τα λειτουργικά κείμενα, με όμιλίες απ' άμβωνος και με ραδιοφωνικές έκπομπές.

Από την άνοδο μάλιστα του μακαριωτάτου αρχιεπισκόπου στον θρόνο των Αθηνών κ. Χριστοδούλου και με πρωτοβουλία του τακτικές Συνοδικές Επιτροπές και η Ειδική Συνοδική Επιτροπή επί της Λειτουργικής Αναγεννήσεως έχουν αναλάβει το βαρύν και υπεύθυνο έργο της επιστημονικής διαλευκάνσεως επικαίρων λειτουργικών θεμάτων και της προωθήσεως στον λαό των πορισμάτων ημερίδων και συνεδρίων που γίνονται για τον σκοπό αυτό. Σε όλα αυτά δίδεται ειδικό βάρος στην ποιμαντική αντιμετώπιση αναφυομένων ζητημάτων με ειδικές εισηγήσεις. Στα Πρακτικά του Β' (2000) και του Γ' (2001) Πανελληνίου Λειτουργικού Συμποσίου έθιγαν πτυχές του προβλήματος².

Όχι μόνο η Έκκλησία της Ελλάδος αλλά και οι άλλες αδελφές Εκκλησίες και ιδιαίτερα της Ρουμανίας και της Ρωσίας εργάζονται προς αυτήν την κατεύθυνση έτσι ώστε, όπως λέγει και ο έθνικός μας ποιητής «κάθε πρόσωπο να λάμπει απ' τ' άγιοκέρι, όπου κρατούν οι χριστιανοί στο χέρι», κι όπως αναφέρει γνωστός στίχος σύγχρονου τραγουδιού «όλες οι Κυριακές του κόσμου να λάμπουν στο πρόσωπό μας».

Αυτό συνιστά βασική μέριμνα της Ποιμαντικής της Έκκλησίας. Είς τί συνίσταται όμως το έργο της;

Έργο της Ποιμαντικής στην ουσία της είναι ή συγκρότηση της Μιάς Ποίμνης υπό τον ένα Ποιμένα ή με άλλα λόγια ή οικόδομηση της Έκκλησίας που σύμφωνα με τη διαβεβαίωση του ίδιου του Κυρίου μας «πύλαι Άδου ου κατισχύουσιν αυτής» Ματθαίου 10, 18). Αυτή ή Ποιμαντική σύμφωνα με το χαρακτηρισμό του Άγιου Γρηγορίου του Θεολόγου είναι συνάμα τέχνη τεχνών και έπιστήμη έπιστημών. Η προσπάθειά της έγκειται στο να οδηγήσει «τό πολυτροπώτατον και ποικιλώτατον ζώον» που είναι ο άνθρωπος στη μοναδική ποίμνη υπό τον ένα Ποιμένα για να τον εντάξει, δηλαδή, και να τον συντάξει στην Έκκλησία του Χριστού που είναι σύναξη και κοινωνία Θεού και ανθρώπων.

Συγκεκριμένες προτάσεις

Πρός αυτόν τον σκοπό πρέπει να κινηθεί κάθε προσπάθεια της Έκκλησίας μας ώστε να μπορέσει να διευκολύνει όσους δυσκολεύονται λόγω προσωπικών ή αντικειμενικών λόγων να βρουν το δρόμο για να γιορτάζουν την ημέρα του Κυρίου. Πως θα διευκολύνει τους νέους να προσέρχονται στην πρωινή Κυριακάτικη Λειτουργία; Θα μπορούσε να σκεφθεί κανείς μετατόπιση της ώρας έναρξεως της Λειτουργίας ή άκομη και συμφωνία για ενωρίτερο κλείσιμο των νυκτερινών κέντρων τη νύχτα του Σαββάτου. Ός σκέψη λέγεται. Δέν είναι σίγουρη ή καθιέρωσή της. Για παράδειγμα γνωρίζουμε όλοι την κυριακάτικη έξοδο των οικογενειών με παράλειψη της λειτουργίας. Μερικοί

2. Το Β' (του 2000) φέρει τον τίτλο *Λατρεύωμεν ευαρέστως τῷ Θεῷ* και τυπώθηκε το 2003 από την Αποστολική Διακονία. Το Γ' (του 2001) φέρει τον τίτλο *Τό μυστήριον της Θ. Ευχαριστίας* και τυπώθηκε το 2004 πάλι από την Αποστολική Διακονία. Και τα δύο ανήκουν στη σειρά Ποιμαντική Βιβλιοθήκη με αρ. 7 και 8. Αξίζει εδώ να μνημονευθούν οι Εισηγήσεις και τα Πορίσματα Ίερατικού Συνεδρίου της Ίερῆς Μητροπόλεως Δράμας του έτους 1998 με τίτλο *Η Θεία Λειτουργία*, έκδοση Ί. Μητροπόλεως Δράμας, Δράμα 1998. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και ή Εισαγωγή στη θεία λειτουργία για παιδιά και όλη την οικογένεια που συνοδεύεται από κασέττα της Γαλάτειας Γρηγοριάδη-Σουρέλη με τίτλο *Άγριο είναι Κυριακή*, Έκδόσεις «Άκρίτας»-Παιδικά, Νέα Σμύρνη 2002 (έκτη ανατύπωση) καθώς και *Η Θεία Λειτουργία για τα παιδιά*, της Ειρήνης Οικονομίδου, Άθήναι 1983. Η παράθεση αυτή των τίτλων δέν έχει την πρόθεση να έξαντλήσει τη βιβλιογραφία μιᾶς ορθόδοξης ποιμαντικής της Κυριακής που άποτελεῖ μία από τις έρευνητικές μας προτεραιότητες.

συνηθίζουν να εκκλησιάζονται σε κοντινά μοναστήρια και να συνδυάζουν την Θ. Λειτουργία με έκδρομή. Μερικές ένορίες έχουν καθιερώσει Λειτουργία στον ένοριακό ναό και μετά έκδρομή με λεωφορείο των οικογενειών και κοινή συνεστίαση στον τόπο που θα έχουν επιλέξει.

Στό σημείο αυτό πολλά θα είχε να μάς ωφελήσει, αν γινόταν, έρευνα πλησίον των Ί. Μητροπόλεων και των ένοριών για το πώς τους άπασχολεί το ζήτημα του εκκλησιασμού και ποιές λύσεις έχουν βρει προς επί-

λυσή του. Ένα δύσκολο ζήτημα αποτελούσε ή προσέλευση των Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες στους ναούς. Μετά την καθιέρωση ειδικών ραμπών βλέπουμε συχνότερη προσέλευση. Με τον ίδιο τρόπο θα μπορούσαν να επεκταθούν δοκιμασμένες λύσεις για την έξυπνότητα όσων αντιμετώπιζουν δυσκολίες για τον κυριακάτικο εκκλησιασμό τους. Ο Θεός που έπιθυμεί την παρουσία μας στον Οίκο Του θα φροντίσει να έμπνεύσει λύσεις για κάθε περίπτωση.

ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΥΡΙΑΚΗΝ*

Έπειδή και της Κυριακής ή ημέρα μου άναφέρει του Κυρίου μου την παντοδυναμian, με την όποιαν έπλασε τον Κόσμον του και έξαγόρασε τον άνθρωπον· δια τουτο, παντοδύναμε Κύριε και Σωτήρ μου φιλόανθρωπε, σε προσκυνώ, και σε εύχαριστώ πολλά δια όλαις ταϊς χάρες, όπου έκαμες όλων των πλασμάτων σου. Χαίρεται δίχως άλλο και εύφραίνεται ή καρδιά μου, στέκοντας να λογιάζω, πώς έσύ είσαι ένας μόνο Θεός, άγιος, σοφός, έλεημονητής, φροντιστής, καλός, μεγαλοδύναμος, άπειρος και, εις όλίγα λόγια, κάνένα καλόν, καμία δόξα και άρετή δεν σου λείπει.

Ναί, Κύριέ μου, και πλάστη, άκουσε της άμαρτωλής μου ψυχής ταϊς παρακάλεσες και τα ζητήματα, και δός μου χάριν, σε παρακαλώ με μεγάλην ταπεινωσιν, να τιμήσω την σημερινή άγιαν Κυριακήν, κατá τον όρισμόν σου, και την πρόσταξιν της Έκκλησίας σου, της μητέρας μου, χαρίζοντάς μου μian άληθινήν μετανόησιν εις όλα μου τα χαρίσματα, όπου έπταισα της Βασιλείας σου, και της ψυχής μου, και του πλησίον μου. Παρακαλώ σε, πολυέλεε Κύριε και αιώνιε Θεέ, ν' άλησμονήσης άπό την σημερον τας πολλάς μου άμαρτίας, κοιτάζοντας το πλήθος της έλεημοσύνης σου. Και άκόμη σε εύχαριστώ (κλίνοντας εις την γην το πρόσωπον) εις όλα τα καλά και βοηθείας, όπου μου κάνεις καθημερινά ως την σημερον· το περισσότερον εις την ξανακαινούργωσιν της ψυχής μου, και την έλευθερίαν της, και εύσπλαγχίαν και ύπομονήν σου, όπου δεν με έπαίδευσες κατá το πλήθος των κακων μου, αλλά με ύπομένεις κατá το πέλαγος της έλεημοσύνης σου· και ζητώ σου άκόμη, Κύριέ μου Ίησού Χριστέ, να μου δώσης χάριν να περάσω καλά και άγια τούτην την Έβδομάδα, δίχως να σου πταίσω, ή με νοϋν, ή με θέλησιν, ή με λόγον, ή με πράξιν, εις τιμήν του Ευαγγελισμού της Άγίας Μητρός σου, και της τριήμερου σου Άναστάσεως, και της έορτής του Άγίου σου Πνεύματος, όπου έκατέβηκε την ήμέραν της Πεντηκοστής εις τους Άποστόλους σου.

* Από το Κατανυκτικόν Έβδομαδάριον ήτοι Προσευχαί Κατανυκτικαί δια πᾶσαν ήμέραν της Έβδομάδος, ψυχοφελέσταται. Προέρχεται άπό την έποχήν της Τουρκοκρατίας και περιλαμβάνεται στο βιβλίον του Π.Β. Πάσχου, Το πένθος και το φώς της ήμέρας, Έκδ. Άρμός, Άθήναι 2004, σ. 90-92. Δημοσιεύεται κατόπιν εύγενούς άδείας του συγγραφέα.

ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΘΕΟΛΟΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΜΕΛΛΟΝΤΟΣ

του Ἀλεξάνδρου Μ. Σταυροπούλου,
Καθηγητοῦ τοῦ Τμήματος Κοινωνικῆς Θεολογίας,
τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Σπουδὴ τῆς Ὁρθόδοξης Θεολογίας καὶ ἐξειδικεύσεις

Ὅπως δὴ ποτε οἱ Θεολογικὲς μας Σχολὲς καὶ σπουδὲς θεραπεύουν καὶ καλλιεργοῦν τὴν Ὁρθόδοξη Θεολογία βασισμένη στὸν ἀποκαλυφθέντα λόγο τοῦ Θεοῦ, ἐρμηνευμένο ἱστορικὰ καὶ ἀποτυπωμένο συστηματικά. Διατηροῦν τὴν ἄρρηκτη σχέση τους μετὰ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καὶ τὴν πράξη Της. Ἄν οἱ θεολογικὲς μας Σχολὲς διατηροῦν τὸν ὁμολογιακὸ τους χαρακτήρα δὲν εἶναι γιατί ἐκλαμβάνουν τὴν Ὁρθοδοξία ὡς μία ἀπὸ τὶς πολλὲς ὑπάρχουσες Ὁμολογίες ἀλλὰ γιατί ὁμολογοῦν τὸν δεσμό τους μετὰ τὴν παράδοση τῆς ὀρθόδοξης καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐκλαμβάνουν τὴν Θεολογία ὡς ἐκκλησιαστικὸ χάρισμα. Τοῦτο ὡθεὶ τὴν Θεολογία νὰ διαλέγεται καὶ νὰ εἰσέρχεται σὲ κοινωνία καὶ ἐπικοινωνία μετὰ τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο, τὴν κοινωνία, τὶς ἐπιστήμες καὶ τὸν κόσμος. Ὁ θεολογικὸς λόγος μεταπλάθεται σὲ θεολογικὴ γλῶσσα, ἢ ὅποια ἐμπλουτίζεται καὶ μετὰ τοὺς θησαυροὺς τῶν ἄλλων γλωσσῶν τῶν ἐπιστημῶν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ θεολογία τελικὰ γίνεται «πέρασμα» στὸν κόσμος. Ξεφεύγει, δηλαδή, ἀπὸ τὸν κακῶς ἐννοούμενο χαρακτηρισμὸ τῆς θεολογίας ὡς «ἀκαδημαϊκῆς» ἐνασχολήσεως, ὡς ἀπόμακρης, δηλαδή, ἀπὸ τὰ πράγματα διατριβῆς καὶ ἐπιχειρεῖ ὁ λόγος τῆς νὰ εἶναι ἔμπρακτος καὶ ἡ πράξη τῆς ἐλλόγιμη.

Αὐτὰ ποὺ ἀναφέρθηκαν πρὸ πάνω βοηθοῦν ὥστε ἡ Ὁρθόδοξη Θεολογία, ἢ ὅποια καλλιεργεῖται στὶς Θεολογικὲς μας Σχολὲς καὶ ἡ διδασκαλία τῆς ἢ ὅποια διαμορφώνεται στὸ πρόγραμμα σπουδῶν τους, νὰ μὴν παραμείνει στεγανὴ καὶ ἀδιάβροχη ἀλλὰ νὰ διατηρήσει τὴν ἀνοικτότητά της πρὸς πᾶσαν κατεύθυνση: τῶν ἄλλων Θεολογιῶν, τῶν ἄλλων θρησκειῶν, τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν, πολιτισμῶν καὶ τεχνῶν. Καὶ αὐτὸ βέβαια θὰ γίνῃ μετὰ βάσιν τὶς συγκεκριμένες ἀρχές τῆς πρόσληψης, τῆς συνεργίας, τῆς ἐμπειρίας καὶ τῆς φιλοκαλίας.

Μιὰ τέτοια ἀντίληψη ὁδηγεῖ στὴν υἰοθέτηση τοῦ τριπλοῦ ἀξιώματος τῶν σύγχρονων πανεπιστημίων ποὺ εἶναι ἡ ἔρευνα, ἡ διδασκαλία καὶ οἱ ἐφαρμογές.

Ἡ διδασκαλία δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι μία ἀπὸ καθέδρας καὶ νὰ ἀρκεῖται σὲ μία μόνο στὶς πανεπιστημιακὲς αἴθουσες διεξαγωγή τῆς διδασκαλίας. Ἀπαιτεῖται ἡ συμμετοχὴ καὶ συνεργασία τῶν φοιτητῶν καὶ φοιτητριῶν στὴ διδακτικὴ διαδικασία, κάτι ποὺ τοὺς προετοιμάζει ὡς μέλλοντες καὶ μέλλουσες διδάσκοντες καὶ διδάσκουσες. Ὅφείλει τὸ πρόγραμμα νὰ φροντίζει μετὰ ἐκπαιδευτικὲς καὶ ποιμαντικὲς ἐπισκέψεις ἐπὶ τόπου νὰ διεγείρει τὸ ἐνδιαφέρον τους γιὰ μάθησιν: νὰ καλλιεργεῖ τὴν ἐρευνητικὴ καὶ συγγραφικὴ ἔφεσή τους μετὰ τὴν ἐκπόνηση φροντιστηριακῶν ἐργασιῶν καὶ τὴ συμμετοχὴ τους σὲ ἐρευνητικὰ προ-

γράμματα· να προσελκύει την προσοχή τους με την προβολή ὀπτικοακουστικῶν προγραμμάτων καὶ τὴ σύνδεσή τους με τὸ διαδίκτυο.

Ὅσον ἀφορᾶ στὰ «νέα» προγράμματα πιθανὸν μιὰ ἀναδιάρθρωση ἢ ἀναδιάταξη τῶν τομέων νὰ προσέφερε καλύτερες λύσεις στὸ Πρόγραμμα. Ἀκόμη, ἡ διαφοροποίηση σὲ μαθήματα κορμοῦ καὶ ἐπιλογῆς (ἢ καὶ ἡ εἰσαγωγή ἐλευθέρων μαθημάτων) καὶ ὁ καθορισμὸς τῶν προαπαιτουμένων βασικῶν μαθημάτων θὰ διευκόλυνε στοιχειώδεις ἀπαιτήσεις, ἂν μάλιστα προηγεῖτο ἕνας προπαιδευτικὸς κύκλος μαθημάτων γλωσσικῶν, μεθοδολογίας, ἀνθρωπολογικῶν ἐπιστημῶν. Κατὰ τὴ γνώμη μου συνιστᾶται ἡ δημιουργία ἐνὸς ἄτυπου Τομέα ποὺ θὰ διαχειρίζεται τὸν κύκλο τῶν προπαιδευτικῶν μαθημάτων. Μποροῦν ὅμως νὰ παραμείνουν διεσπαρμένα ὅπως ἔως τώρα στοὺς διαφόρους Τομεῖς.

Θὰ χρειαστεῖ ἐπίσης ἀναθεώρηση τοῦ ἐνδεικτικοῦ προγράμματος σπουδῶν ὥστε νὰ ὑπάρξει μιὰ λογικὴ ἀκολουθία στὴ σειρά, ἀφοῦ ληφθοῦν ὑπ' ὄψη ἡ δυσκολία τῶν μαθημάτων, ἡ σχέση γενικῆς παιδείας καὶ ἐιδικευμένης γνώσης, ἡ ἐπανεκτίμηση τῶν ἐπὶ μέρους ὑπὸ τὴν ὀπτικὴ τοῦ γενικοῦ. Ἡ ἐπιδιωκτέα ἐκπαιδευτικὴ διαδικασία παρομοιάζεται εὐστοχα με μιὰ κλειψύδρα: ὀφείλει νὰ ἔχει εὐρεία βάση ἐκκίνησης, ὥστε νὰ παρέχει ἐπαρκεῖς προσλαμβάνουσες παραστάσεις· νὰ στενεύει ἐν συνεχείᾳ προσφέροντας τὴν ἐμβάθυνση τῆς ἐξειδίκευσης καὶ νὰ ἀποκαθιστᾶ τὸ εὖρος τῆς στὸ τέλος, ὥστε τὸ ἐπὶ μέρους νὰ ἐπανεκτιμᾶται ὑπὸ τὴν ὀπτικὴν τοῦ γενικοῦ (Ἑλένη Γλύκατζη-Ἀρβελέρ).

Ὅλα αὐτὰ μᾶς φέρνουν καὶ στὸ ζήτημα τῶν ἐξειδικεύσεων στὸ χῶρο τῆς σπουδῆς τῆς Ὁρθοδόξου Θεολογίας τόσο στὸ πλαίσιο τοῦ προπτυχιακοῦ ὅσο καὶ τοῦ μεταπτυ-

χιακοῦ κύκλου σπουδῶν. Γιὰ κάτι τέτοιο θὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψη καὶ οἱ γενικότερες ρυθμίσεις τῶν Α.Ε.Ι. ποὺ λαμβάνονται ἀπὸ τὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἑνωση.

Ἄν δεχθοῦμε, λοιπόν, ἕνα διετῆ προπαιδευτικὸν κύκλο ποὺ νὰ περιλαμβάνει καὶ τὰ βασικὰ θεολογικὰ μαθήματα θὰ μπορούσε ἕνας ἐπόμενος διετῆς κύκλος νὰ προετοιμάζε με τὴ λήψη τοῦ πτυχίου σὲ μιὰ κατ' ἀρχὴν ἐιδίκευση:

- α) γιὰ θεολόγους καθηγητὲς στὴ Μέση καὶ Στοιχειώδη Ἐκπαίδευση –γίνεται πολὺς λόγος τώρα τελευταῖα–, β) γιὰ θεολόγους ποὺ νὰ μποροῦν νὰ ἐξυπηρετήσουν ὡς ποιμαντικοὶ ἐπιστημονικοὶ συνεργάτες ἀνάγκες τῶν ἐνοριῶν καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνικῆς διακονίας καὶ γ) γιὰ θεολόγους ποὺ ἡ θεωρητικὴ τους ἔφεση θὰ τοὺς ἐτοίμαζε γιὰ θεμελιώδη ἐπιστημονικὴ ἔρευνα στοὺς διαφόρους θεολογικοὺς κλάδους. Ἀπομένει τὸ πῶς τῆς ὀργανώσεως τῶν μεταπτυχιακῶν κύκλων σπουδῶν Α' (Master) καὶ Β' (διδακτορικοῦ). Ὁ Α' κυρίως Κύκλος θὰ μπορούσε νὰ ὀδηγεῖ σὲ ἐξειδικευμένου τύπου κατάρτιση αὐξημένων προσόντων ἔτσι ὥστε τὸ μεταπτυχιακὸ δίπλωμα ἐιδίκευσης νὰ ἀναγνωρίζεται καὶ ἀπὸ κρατικοὺς φορεῖς καὶ νὰ ἔχει ἀπήχηση στὴν εὐρύτερη ἀγορὰ ἐργασίας.
- Θὰ μπορούσε κάτι τέτοιο νὰ λειτουργήσει καὶ διατμηματικά. Θὰ μπορούσε νὰ περιλάβει μαθήματα καὶ πρακτικὲς ἀσκήσεις στὴν συμβουλευτικὴ καὶ τὴ κοινωνικὴ ἐργασία καὶ οἱ ἀπόφοιτοί μας θὰ μπορούσαν νὰ ἐργασθοῦν σὲ ὑπηρεσίες υγείας, σχολικὲς μονάδες, φορεῖς κοινωνικῆς πρόνοιας καὶ ἀνάλογες ἐκκλησιαστικὲς ὑπηρεσίες.
- Μιὰ ἄλλη ἐιδίκευση θὰ ἦταν ἐκείνη ποὺ θὰ ὀλοκλήρωνε σπουδὲς γύρω ἀπὸ

τή θεωρία και πράξη τῆς χριστιανικῆς ἀγωγῆς μέ ἔμφαση στό μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν καί τήν Κατήχηση. Θά λαμβάνονται ἐπίσης ὑπ' ὄψη μαθήματα τοῦ σχολικοῦ προγράμματος ὅπως ἡ ἀγωγή ὑγείας, ἡ περιβαλλοντική ἐκπαίδευση κ.λπ. ἔτσι ὥστε οἱ ἀπόφοιτοι αὐτοῦ τοῦ προγράμματος νά μποροῦν κατὰ προτεραιότητα νά διδάσκουν τέτοιου τύπου μαθήματα στήν Μέση καί τήν Κατώτερη Ἐκπαίδευση.

Ἔλα αὐτά στοιχειοθετοῦν προτάσεις πού μπορεῖ νά καταστοῦν γόνιμες γιά τή συζήτηση πού θά ἀκολουθήσει ὡς πρὸς τὶς προοπτικές μέλλοντος τῶν θεολογικῶν σπουδῶν στήν Ἑλλάδα.

Παιδεία Θεολογική

Ἐκεῖνο πού θά ἤθελα νά τοῖσιω τελειώνοντας, καί πού βγαίνει καί ἀπὸ μία μικρὴ ἔρευνα πού ἔκανα μεταξύ τῶν μεταπτυχιακῶν φοιτητῶν τοῦ Προγράμματος «Ποιμαντική Θεολογία καί Ἀγωγή» μέ ἀφορμὴ τὸ παρὸν συνέδριο, εἶναι νά μπόρουμε νά ἐπαναφέρουμε ὡς κανόνα στὴ θρησκευτικὴ καί θεολογικὴ μας ἐκπαίδευση αὐτὸ πού ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία κατανοοῦσε ὑπὸ τὸν ὄρο παιδεία καί πού τὸ ὑπενθύμιζε πάντοτε ὁ ἀείμνηστος π. Ἀλέξανδρος Σμέμαν, τὴν «ἀδιαίρετη, δηλαδή, ἐνότητα διδασκαλίας, ἐμπειρίας καί πνευματικῆς προσπάθειας» (βλ. Α.Μ. Σταυροπούλου, Συμβουλευτικὴ Ποιμαντικὴ, σ. 90 Σ15).

Γιὰ τοὺς νέους θεολόγους καί τοὺς φοιτητὲς μας θά πρότεινα τελικὰ μιὰ προσευχὴ καί θά τοὺς παρακαλοῦσα νά τὴν λένε καθημερινὰ προσοικειούμενοι τὸν Οἶκο τοῦ Ὁρθρου τῆς ΚΘ' Ἰουνίου, ἡμέρα μνήμης τῶν ἀγίων Ἀποστόλων Πέτρου καί Παύλου:

*«Τράνωσόν μου τὴν γλῶτταν Σωτήρ μου,
πλάτυνόν μου τὸ στόμα· καὶ πληρώσας
αὐτό,*

*κατάνυξον τὴν καρδίαν μου,
ἵνα οἷς λέγω ἀκολουθήσω,
καὶ ἃ διδάσκω, ποιήσω πρῶτος·
πᾶς γὰρ ποιῶν καὶ διδάσκων, φησίν,
οὗτος μέγας ἐστίν·
ἐὰν γὰρ λέγω μὴ πράττων,
ὡς χαλκὸς ἤχων λογισθήσομαι.
Διὸ λαλεῖν μοι τὰ δέοντα,
καὶ ποιεῖν τὰ συμφέροντα δώρησαι,
ὁ μόνος γινώσκων τὰ ἐγκάρδια».*

Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο σὰν μήνυμα πρὸς τοὺς ἴδιους νέους ἐπιτρέψτε μου νά μεταφέρω ἓνα ἀπόσπασμα ἀπὸ μία συνέντευξη τοῦ μακαριστοῦ πρυτάνεως τῶν Ὁρθοδόξων θεολόγων π. Δημητρίου Στανιλοάε πού δημοσιεύτηκε πρὶν δεκαπέντε χρόνια στὴν ἐφημερίδα «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» (16.4.-1.5.1989 σ. 11).

– Πάτερ Δημήτριε, ἐὰν θά ζητοῦσε κανεὶς νά ἐπιλέξει μονάχα μιὰ κατηγορία ἀνθρώπων, στὴν ὁποία θά μεταφέρετε κάποιον μήνυμα, ποιοὶ θά ἦταν αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι καί ποιό τὸ μήνυμα;

– Θά ἀπευθυνόμουνα στοὺς νέους θεολόγους καί θά τοὺς συμβούλευα: νά ἐμπιστεύονται τοὺς ἡλικιωμένους καί νά ἀξιολογήσουν τὰ ἐπιτεύγματά μας. Νά ξεκινήσουν ἀπὸ κεῖ πού φτάσαμε ἐμεῖς μετὰ ἀπὸ μακρὰ ἐμπειρία καί νά μὴν χάνουν τὸν καιρὸ τοὺς ψάχνοντας ἀπ' τὴν ἀρχὴ τὸ δρόμο πρὸς τὴν ἀλήθεια.

Ἡ παράθεση ὑπομνήσεων τῶν δύο ἑξοχῶν ἐκπροσώπων τῆς Οἰκουμενικῆς Ὁρθοδόξιας μᾶς ἐπαναφέρει στὴν ἀληθῆ διάσταση τῆς ὀρθοδόξου Θεολογίας πού ὑπερβαίνει τὴν τοπικότητα καί ἀνοίγεται στὴν παγκοσμιοτητα καί ἐπιδιώκει τὴν εἰρήνη τοῦ σύμπαντος κόσμου.